

- če je temeljni smisel in namen različnih oblik delavske participacije zadovoljevanje najrazličnejših (ne samo materialnih) potreb in interesov zaposlenih v zvezi z delom, katerih drugače kot z omogočanjem najširše participacije pravzaprav sploh niti ni mogoče učinkovito uresničiti,
- potem je tudi bistvo koncepta družbene odgovornosti brez visoko razvite delavske participacije že v osnovi pač preprosto sploh neuresničljivo,

kajti v nasprotnem kajpak ni moč govoriti o tem, da se podjetje trudi optimalno uresničevati interese te skupine svojih ključnih deležnikov in da je torej »družbeno odgovorno«.

Sklep

Intenziven razvoj ekonomske demokracije v obeh zgoraj obravnavanih možnih pomenih tega pojma (širšem in ožjem) je v sodobnih pogojih gospodarjenja v 21. stoletju brez dvoma že zdavnaj postal **imperativ nadaljnega ekonomskega in**

socialnega razvoja v smeri zelene ekonomske (še bolj) uspešne, obenem pa socialno pravične in ustrezno okoljsko odgovorne družbe. Kakršnekoli razprave o celovitejšem konceptu družbene odgovornosti brez upoštevanja tega imperativa pa so bolj ali manj brezpredmetne in celo škodljive. Ustvarjati vtis, da je ta koncept morda uresničljiv tudi brez načrtnega – vsaj postopnega – uvajanja ekonomske demokracije, je torej lahko v končni posledici tudi **izrazito »družbeno neodgovorno«** in početje.

IZ TEORIJE ZA PRAKSO EKONOMSKE DEMOKRACIJE

Piše:
dr. Živko Bergant

Družbena odgovornost in ekonomska demokracija

Izhodišča za celovito obravnavanje družbene odgovornosti

Avtor podaja možnosti in pristope za celovito obravnavanje družbene odgovornosti kot ene od najpomembnejših usmeritev delovanja ljudi in organizacij pri vzpostavljanju ekonomske demokracije. Pri tem izhaja iz zakona dodane vrednosti. Predlagane so opredelitve nekaterih pojmov v povezavi z družbeno odgovornostjo, kot so prvine, razsežnosti, področja, vrste, oblike, načela, vidiki. Poudarja dodano vrednost kot najpomembnejši pristop in potrebo po njenem nadaljnjem uveljavljanju, kajti prav dodana vrednost, njeno »upravljanje« in ustrezna (raz)delitev med njene soustvarjalce je eden osrednjih elementov ekonomske demokracije kot bistvene sestavine družbene odgovornosti.

Uvod

Razumevanje in obravnavanje družbene odgovornosti je **eden od pogojev oblikovanja in vzpostavljanja ekonomske demokracije**. Že osnovna utemeljitev potrebe po ekonomski demokraciji ima podlago v temeljnih izhodiščih družbene odgovornosti, zlasti še v segmentu uresniče-

vanja družbene odgovornosti podjetij do zaposlenih kot ene ključnih skupin deležnikov. Pri tem ima seveda velik pomen predvsem tudi razvoj vseh oblik sodobne organizacijske participacije zaposlenih v podjetjih, tako upravljske (sodelovanje delavcev pri upravljanju) kot tudi finančne (udeležba delavcev pri poslovnih rezultatih, širitev t. i. notranjega lastništva zaposlenih).

Družbeno odgovornost opredeljujejo avtorji in tudi mednarodne institucije (npr. ISO 26000)¹ **na številne načine**, na primer:

- odgovornost do prihodnjih rodov,
- do delavcev in človekove ustvarjalnosti,
- do dohodkovne neenakosti,
- do upravljanja,
- do starejših,
- do podjetništva,
- do politike in do zgodovine (npr. Bohinc *et al.*, 2018) itd.

¹ ISO 26000 (ISO, 2010) govori predvsem o družbeni odgovornosti organizacij, čeprav pri tem poudarja tudi odgovornost vsakega za vplive na družbo.

Lahko jo obravnavamo kot odgovornost različnih subjektov, družbe kot celote, podjetij ter posameznikov (npr. Bergant, 2019). S tem seveda nismo izčrpali **vseh opredelitev in vidikov družbene odgovornosti** v obsežni literaturi, kar pa tudi ni bil naš namen. Želeli smo samo prikazati široko paleto opredelitev in pristopov, ki poskušajo obravnavati družbeno odgovornost z različnih vidikov.

Obstoj velikega števila različnih opredelitev družbene odgovornosti po eni strani kaže na njene številne razsežnosti in vidike in zato tudi na njeno pomembnost. Po drugi strani pa to otežuje njeno sistematično obravnavo in celovit pristop. To se kaže v številnih člankih in razpravah, katerih skupna značilnost je, da se ukvarjajo pretežno le s posameznim vidikom družbene odgovornosti. **Celovit pristop** pa je nujen, če želimo neko kategorijo sistematično obravnavati. S sistemskim pristopom k družbeni odgovornosti bi lahko prispevali k njenemu nadaljnjemu raziskovanju in ne nazadnje omogočili tudi njeno merjenje in uveljavljanje.

V nadaljevanju bomo predstavili **zamisel sistemskega obravnavanja družbene odgovornosti** in s tem tudi njenih razsežnosti v skladu z načeli celovitosti in soodvisnosti (Mulej, 2013, 84–86).

Izhodišča opredelitve temeljnih pojmov družbene odgovornosti

Zaradi soodvisnosti in potrebnega sodelovanja naj bi bilo vse človekovo delovanje družbeno odgovorno. Zato se kot temeljno izhodišče za razpravo o družbeni odgovornosti kaže prav **zakon dodane vrednosti**, ki kot univerzalni zakon obsega vse človekovo delovanje.

Zakon dodane vrednosti (ZDV) je univerzalen, saj velja v vseh družbeno ekonomskih sistemih, ne glede na časovno obdobje in obsega dva vidika (Bergant, 2017a, 100):

1. dodana vrednost je čisti izid delovanja organizacijskega sistema pri obvladovanju tveganja, ki je lasten sistemu in pripada nosilcem tveganja sorazmerno njihovem prispevku k delovanju organizacij-

skega sistema (vidik ustvarjanja dodane vrednosti);

2. nesorazmerno visoka ali nesorazmerno nizka udeležba posameznih nosilcev tveganja v dodani vrednosti (glede na njihov delovni prispevek) povečuje entropijo organizacijskega sistema in ogroža uresničevanje njegovega trajnostnega razvoja (vidik usmerjanja dodane vrednosti).

Družbena odgovornost se očitno kaže v upoštevanju delovanja ZDV, njegovo neupoštevanje pa načeloma pomeni družbeno neodgovorno ravnanje.

Načeloma gre torej za odgovornost ljudi, zato jo lahko opredelimo kot **odgovornost posameznikov in organizacijskih sistemov vseh oblik in ravni pri ustvarjanju in razporejanju dodane vrednosti, to je pri povečevanju blaginje celotne družbe s ciljem njenega trajnostnega razvoja.**

Opredelitev temeljnih pojmov

Za sistematično obravnavanje družbene odgovornosti je koristno opredeliti ustrezne temeljne pojme, s katerimi lahko opisujemo posamezne vidike in njihovo povezavo. Zato bomo v nadaljevanju obravnavali zlasti **naslednje pojme**, ki so lahko v pomoč tako pri teoretičnih člankih kot tudi pri praktičnem uveljavljanju in promociji družbene odgovornosti:

1. *prvine*,
2. *razsežnosti*,
3. *področja*,
4. *vrste*,
5. *oblike*,
6. *načela*,
7. *vidiki*.

Zgornji pojmi so sicer splošni, vendar lahko z njimi temeljiteje obravnavamo družbeno odgovornost, če njihov pomen podrobneje opredelimo. To bomo poskusili v naslednjih poglavjih.

Prvine družbene odgovornosti

Iz opredelitve družbene odgovornosti v prejšnjem poglavju izhajajo **tri temeljne prvine**:

- trajnostni razvoj družbe kot dolgoročni cilj,
- odgovornost nosilcev (posameznikov in organizacij),
- dodana vrednost kot temeljna informacija.

a)

Trajnostni razvoj pomeni najpomembnejše izhodišče,² saj izhaja iz temeljne potrebe človeka, to je njegov obstoj. Zato je upravičena predpostavka, da je trajnostni razvoj temeljni smoter vsake družbe, s tem pa naj bi bil tudi v interesu vsakega posameznika. Pri tem je treba poudariti, da ima vsak opredeljeni cilj načeloma več razsežnosti, saj pomeni zlasti:

1. usmeritev delovanja;
2. sodilo za merjenje uspešnosti delovanja;
3. sodilo za nadziranje poslovanja;
4. izhodišče za opredeljevanje potrebnih informacij pri oblikovanju ustreznega informacijskega sistema.

b)

Iz povedanega izhaja **odgovornost posameznikov in organizacij za doseganje tega cilja**,³ kot druga prvina družbene odgovornosti. Pri tem lahko ločimo:

1. **odgovornost posameznika** (angl.: *individual person's social responsibility*),
2. **odgovornost organizacij** (angl.: *organization's social responsibility*),
3. **odgovornost celotne družbe** (angl.: *society's social responsibility*).

c)

Doseganje cilja je treba meriti, izvajanje odgovornosti pa spremljati. Zato je kot tretja prvina družbene odgovornosti opredeljena **dodana vrednost**,⁴ ki je temeljna informacija in podlaga ustreznega informacijskega sistema. Tak informacijski sistem naj bi omogočal:⁵

- ustrezno odločanje (upravljanje in vodenje) oziroma delovanje posameznikov,
- spremljanje učinkov odločanja (učinkovitosti in uspešnosti),
- preprečevanje neustreznega delovanja.

Povezanost treh prvin družbene odgovornosti kaže **slika 1**.

Enakomeren razvoj temeljnih prvin družbene odgovornosti predstavljajo enakostrižni trikotniki na sliki 1, ki s svojimi oglišči povezujejo posamezne prvine. Rast trikotnikov pomeni celovit prispevek posameznika,

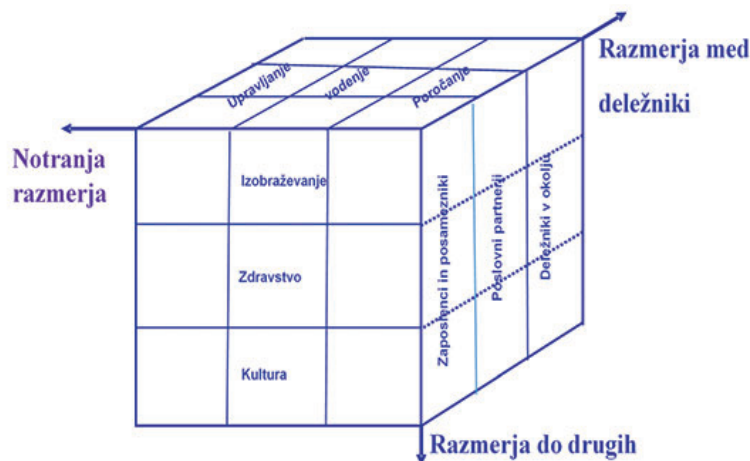
² Pri tem trajnostni razvoj razumemo kot povezanost treh področij (ekonomskega, socialnega in okoljskega) z vsemi njihovimi šestimi preseki (Bergant, 2017, 155).

³ Ta odgovornost je seveda sorazmerno večja z večjim vplivom posameznika oziroma organizacije.

⁴ Pri tem seveda mislimo na *presežno dodano vrednost*, ki je podrobneje opredeljena v Bergant (2017, 165), in sicer v njenem najširšem pomenu (Bergant, 2017, 103).

⁵ Več o tem v Bergant (2017, 206–224) in Stiglitz (2018 in 2018a).

Slika 1: Temeljne prvine družbene odgovornosti

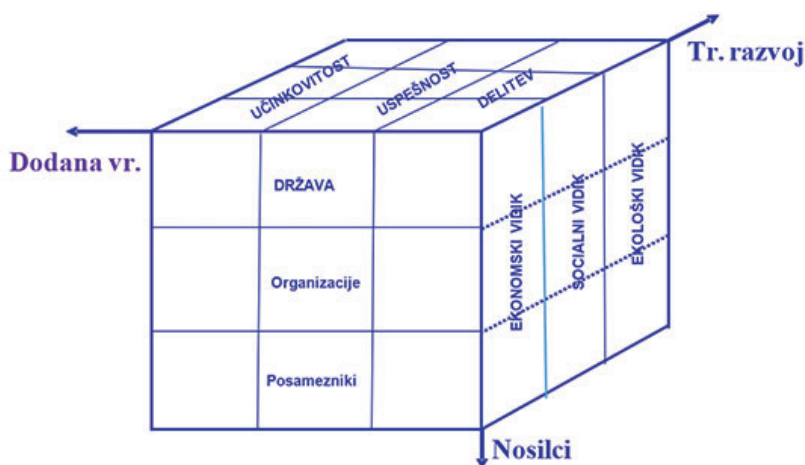
meznega subjekta k rasti blaginje družbe oziroma k zmanjšanju tveganja. Obenem pa trikotnik kaže tudi na sinergije povezanih prvin. S temi trikotniki je možno **spremljati razvoj družbene odgovornosti** v okviru posameznega nosilca družbene odgovornosti ter na tej podlagi pripravljati ustrezne odločitve.

Z razčlenitvijo posameznih prvin družbene odgovornosti pridemo **do kocke na sliki 2**.

Sedemindvajset "predalov" (3 x 3 x 3) v kocki na sliki 2 predstavlja možnosti podrobnejšega obravnavanja družbene odgovornosti z vidika povezanosti sestavin posamezne prvine ter sinergij med njimi. Tako na primer predal ob stičišču koordinat obsega odgovornost države v pogledu usmerjanja dodane vrednosti z ekonomskega vidika.

Pri tem je pomembno, da lahko posamezno prvino poljubno dalje razčlenjujemo.

Slika 2: Razčlenjenost temeljnih prvin družbene odgovornosti

⁶ Sem spadajo vse oblike formalnega in neformalnega združevanja ljudi ter njihovih podsistemov.

⁷ Pri tem z zaposleni razumemo vse oblike dela, tudi prekarno delo.

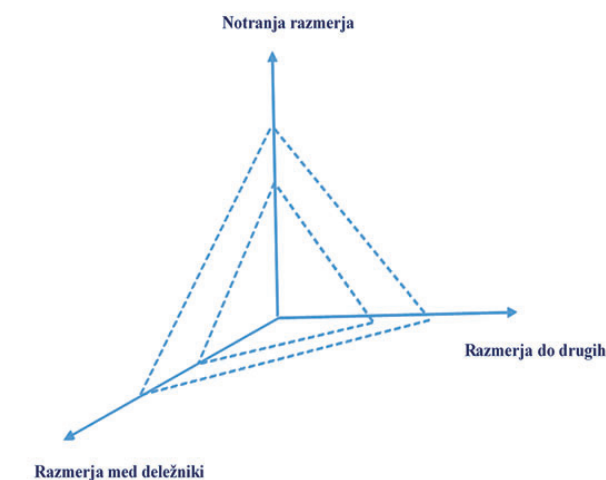
1. Notranja razmerja, ki obsegajo: ravnanje posameznikov in združb vseh vrst⁶ na poslovnem področju (učinkovita uporaba prvin, investiranje, inoviranje, izboljševanje materialnega položaja in uspešno doseganje ciljev), ter s tem povečevanje rezerve (dodane vrednosti) za lažje obvladovanje tveganj. Pri tem je pomembno: organiziranje notranjega informacijsko-komunikacijskega sistema in poročanja, organiziranje in vodenje notranjih procesov.

2. Razmerja med deležniki, ki obsegajo: ravnanje posameznikov in združb vseh vrst v pogledu enakopravnosti vseh deležnikov tako pri ustvarjanju dodane vrednosti kot pri njeni delitvi. To je izraz etičnega delovanja vseh odgovornih v procesih ustvarjanja, delitve, vodenja ljudi (človeških sposobnosti) ter ustreznega upravljanja in soupravljanja zaposlenecv.⁷ Zato ta razmerja obsegajo še: ustrezni pravni red, davčni sistem, ustrezno upo-

Temeljne razsežnosti družbene odgovornosti

Usmerjenost družbene odgovornosti se kaže skozi njene *temeljne razsežnosti*, in sicer kot:

Slika 3: Načelno spremljanje razvoja družbene odgovornosti

števanje sindikata, osebno odličnost (osebno etiko), ugodno počutje vpletenih in organizacijsko vzdušje. Pri tem je pomembno ugotoviti, da ima vsak nosilec družbene odgovornosti svojo populacijo deležnikov.

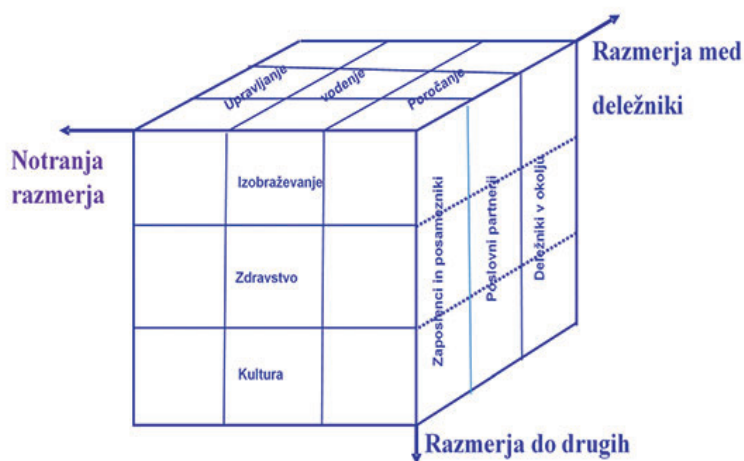
3. Razmerja do drugih. Obsegajo: socialno področje (izobraževanje, zdravstvo, kultura, razmerja do drugih zainteresiranih skupin), ekološko področje (razmerje do narave), učinkovit in zanesljiv zunanji informacijsko-komunikacijski sistem in poročanje ter druge načine za povečevanje blaginje družbe v njenem najširšem smislu.

Razvoj družbene odgovornosti posameznega subjekta je možno **proučevati in spremljati (ocenjevati)** tudi po zgornjih razsežnostih, ki so medsebojno povezane in soodvisne. To je ponazorjeno s pomočjo koordinatnega sistema na **sliki 3**.

Za praktično uporabo in opredelitev točk na prikazanih koordinatnih oseh moramo podrobneje določiti vsebino posameznih razsežnosti družbene odgovornosti. Tudi na **sliki 3** trikotniki kažejo na povezanost razsežnosti družbene odgovornosti in sinergij, ki iz te povezanosti izhajajo.

Z opredelitvijo vsebin na posamezni osi dobimo segmente, ki opredeljujejo posamezno razsežnost. Tudi v tem primeru lahko oblikujemo model v obliki kocke. Kaže jo **slika 4**.

Slika 4: Razčlenjenost temeljnih razsežnosti družbene odgovornosti

V **kocki na sliki 4** je 27 (3 x 3 x 3) predalov, ki ponazarjajo različna področja oziroma vidike družbene odgovornosti ter njihovo povezanost. Tako na primer predal ob stičišču koordinat obsega področje izobraževanja zaposlencev in posameznikov, vključno z ustreznim informacijskim sistemom (poročanje).

Slika 4 kaže celovit pogled na družbeno odgovornost in na soodvisnost segmentov njenih temeljnih razsežnosti. Seveda je prikazane segmente možno (in jih je tudi treba) nadalje razčlenjevati. V okviru deležnikov lahko poslovne partnerje členimo na primer na upnike, odjemalce in dobavitelje. Zaposlence in posameznike lahko ločimo po vrstah zaposlencev in vrstah posameznikov. Deležniki so lahko na primer v ožjem in širšem okolju.

Področja družbene odgovornosti

Področja družbene odgovornosti obsegajo **vse vrste delovanja ljudi in njihovih organizacij**. Dejavnosti ljudi in organizacij (gospodarske, negospodarske in prostočasne) se stalno spreminjajo in do-

polnjujejo, zato jih ni možno v celoti zajeti. Vsekakor pa je pomembno, da ni in ne bo človeške dejavnosti, kjer ne bi bilo treba uveljavljati družbene odgovornosti.

Iz dosedanjega razmišljanja je očitno, da je treba posamezna področja družbene odgovornosti podrobneje razčlenjevati in obravnavati ter jih obenem povezovati tako s prvinami kot tudi z razsežnostmi družbene odgovornosti. Tako lahko nastanejo **številni trirazsežnostni modeli po vzoru slik 2 in 4**, s katerimi lahko področja razčlen-

jujemo za potrebe konkretnega obravnavanja.

Vrste družbene odgovornosti

Če razčlenjujemo družbeno odgovornost po posamezni razsežnosti ali pa po posamezni prvini, pridemo do **vrst družbene odgovornosti**. Gre za ožjo usmeritev, ki **omogoča ustrezno analiziranje stanja s konkretnimi predlogi za izboljšanje**. Razlikujemo lahko na primer:

- zakonsko odgovornost,
- etično odgovornost,
- odgovornost organizacij,
- odgovornost države in državne uprave,
- odgovornost posloводства,
- odgovornost upravljavcev, vključno s participacijo zaposlencev,
- odgovornost posameznika,
- odgovornost zaposlencev itd.

Tudi posamezne vrste družbene odgovornosti je treba obravnavati v povezavi s prvinami in razsežnostmi družbene odgovornosti, s oziroma jih podrobneje razčlenjevati.

Oblike družbene odgovornosti

V okviru različnih vrst družbene odgovornosti lahko razlikujemo tudi **oblike družbene odgovornosti**. Le-te so odvisne od vrste dejavnosti organizacije ali posameznika in se kažejo kot njihova pojavnost značilnost. Razlikujemo lahko, na primer, odgovornost:

- do konkretnega okolja,
- do posameznega sloja družbe,
- do doseganja posameznih poslovnih ciljev,
- do zaposlencev in sindikata,
- do posameznih vrst deležnikov itd.

Načela družbene odgovornosti

Temeljna načela družbene odgovornosti so **zajeta v ISO standardu 26000**, ki v četrtem poglavju določa:

- odgovornost na ekonomskem, socialnem in okoljskem področju;
- preglednost v odločanju in dejavnostih, ki vplivajo na družbo in okolje;
- etično delovanje;
- spoštovanje, upoštevanje in odzivanje na interese deležnikov;
- obvezno spoštovanje vladavine prava;
- spoštovanje mednarodnih norm delovanja ob upoštevanju vladavine prava;
- spoštovanje pomena in univerzalnosti človekovih pravic.

Standard zgornja načela obravnava kot odgovornost organizacij, ne ukvarja pa se z **družbeno odgovornostjo posameznika**, predvsem zaradi predpostavke, da tudi v organizaciji sodelujejo ljudje. Kljub temu pa ima družbeno odgovornost posameznika nekatere pomembne posebnosti, ki jih je treba upoštevati (npr. Bergant, 2019).

Vidiki (delni sistemi) družbene odgovornosti

Uporaba **pristopa delnih sistemov**⁸ v okviru proučevanja družbene odgovornosti je izredno pomembna in koristna. Na ta način lahko celovito zajamemo nekatere kategorije, ki jih sicer ne bi mogli. To so predvsem kategorije, ki prežemajo vse prvine, razsežnosti, področja, vrste in oblike družbene odgovornosti. Med najpomembnejšimi so zlasti **naslednji vidiki družbene odgovornosti**:

- kakovost,
- etika,
- tveganje,
- vodenje,
- upravljanje in soupravljanje,

⁸ Delni sistem je v skladu s teorijo sistemov opredeljen kot celoten sistem, gledan samo z določenega vidika (na primer okostje, živčevje ali krvni obtok v človeškem organizmu, *podsysteme* pa predstavljajo na primer: glava, roka, noga itd.). Več o tem v Bergant (2011, 73-83).

- posameznik,
- organiziranje,
- kratkoročni vidik,
- dolgoročni vidik,
- informacijski sistem in informiranje,
- poslovni procesi,
- pravni red,
- dodana vrednost,
- zdravje in dobro počutje,
- kultura,
- izobraževanje,
- komuniciranje,
- inoviranje,
- družbena blaginja itd.

Sklep

V prejšnjih poglavjih so na sistematični način predstavljene **številne možnosti obravnavanja družbene odgovornosti**. Upoštevanje različnih možnih pristopov je potrebno za zagotavljanje celovitosti obravnavanja družbene odgovornosti, obenem pa je lahko tudi izhodišče za posamezne, konkretne razprave in proučevanja, kar je bil tudi temeljni namen prispevka. Pri tem ostajajo temeljne prvine družbene odgovornosti kot skupni imenovalci vseh raziskovanj in proučevanj. Zato ne moremo mimo

vprašanja, katera smer proučevanja je v tem trenutku najpomembnejša.

Menimo, da se je treba **odločiti za vidik dodane vrednosti**, ki je povezan s temeljno človeško potrebo in z njo povezanimi tveganji. Upoštevati je torej treba delovanje zagona dodane vrednosti, ki smo ga citirali v izhodišču tega prispevka. Obenem pa je ta vidik tudi **najtežje uresničiti v praksi**, saj zahteva številne spremembe, tako v razmišljanju in vrednotah ljudi kot tudi v obstoječem družbenoekonomskem in pravnem sistemu.⁹

To pomeni, da bi morala biti prioriteta znanstvenih in strokovnih razprav usmerjena predvsem v **promocijo dodane vrednosti** in njeno uveljavljanje kot cilja in sodila uspešnosti pri doseganju ekonomske demokracije in trajnostnega razvoja.

Literatura

Bergant, Živko (2011): *Kaj je delni sistem? Poslovodno računovodstvo št. 4/2011, str. 73–83.*

Bergant, Živko (2017a): *Dodana vrednost iz novega zornega kota. Ljubljana: Inštitut za poslovodno računovodstvo.*

Bergant, Živko (2018): *Udeležba zaposlencev v dodani vrednosti v podjetniškem okolju. Ekonomska demokracija št. 4/2018, str. 2–5.*

Bergant, Živko (2019): *Individual Person and Social Responsibility. Published in the documentation of the 14th International conference about social responsibility in Maribor, 2017. Maribor: IRDO. <http://www.irdo.si/irido2019/referati/c-1-bergant.pdf>. (Pridobljeno: avgust 2019).*

Bohinc, Rado et al. (2018): *Za družbeno odgovornost. Zbornik razprav. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.*

ISO 26000 – *Social responsibility. (Pridobljeno: avgust 2019).*

<https://www.iso.org/iso-26000-social-responsibility.html>.

Mulej et al. (2000): *Dialektična in druge mehkosistemske teorije. Maribor: Ekonomsko poslovna fakulteta.*

Mulej, Matjaž et al. (2013): *Dialectical Systems Thinking and the Law of Requisite Holism Concerning Innovation. Ave, Litchfield Park: Emergent Publications.*

Mulej et al. (2019): *Uvod v politično ekonomijo družbene odgovorne družbe. Soavtorska monografija. Maribor: Kulturni center Maribor.*

Stiglitz E. Joseph, Fitoussi Jean-Paul, Durand Martine (2018): *Beyond GDP: Measuring What Counts for Economic and Social performance. Pariz: OECD Publishing. (Pridobljeno: december 2018).*

<http://www.oecd.org/publications/beyond-gdp-9789264307292-en.htm>.

Stiglitz E. Joseph, Fitoussi Jean-Paul, Durand Martine (2018a): *For Good Measure: Advancing Research on Well-being Metrics Beyond GDP. Pariz: OECD Publishing. (Pridobljeno: december 2018).*

<http://www.oecd.org/publications/for-good-measure-9789264307278-en.htm>.

⁹ Več o tem v Bergant (2017, 228–231 in Bergant, 2018, 2).

Piše:
Nadja D. Cirar

Nov certifikat »Družbeno odgovoren delodajalec« zanimiv tudi za svete delavce

Certifikat, ki ga predstavljamo v nadaljevanju, je namenjen vsem organizacijam, ki verjamejo v svoje zaposlene, družbo in naš planet in želijo biti odgovorne do njih. Gre za najnovejši projekt Ekvilib Inštituta in partnerjev.

O certifikatu Družbeno odgovoren delodajalec

Ekvilib Inštitut je skupaj s partnerji: Gospodarska zbornica Slovenije, Združenje delodajalcev Slovenije in Zvezo svobodnih

sindikato Slovenije zasnoval nov certifikat Družbeno odgovoren delodajalec, katerega namen in cilj je **izboljšanje družbeno odgovornega upravljanja v organizacijah in podjetjih v Sloveniji v odnosu do zaposlenih**. Močan interes, da se s svojimi člani

intenzivno vključi v uresničevanje tega projekta v praksi, pa je med drugim že izrazilo tudi Združenje svetov delavcev Slovenije. S tem Slovenija vstopa v obdobje **strateškega upravljanja družbene odgovornosti**, ki po besedah direktorja Ekvilib Inštituta